

ЗБЕРЕЖЕННЯ ПОЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЕПІТЕТІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДНИХ ТРАНСФОРМАЦІЯХ

В статті розглядаються особливості перекладу тропів на прикладі епітетів, збереження і втрата їх поетичного потенціалу. Ключові слова: комунікативний переклад, конгруентна структура, еквівалентна структура; семантична, структурна, повна трансформація

Художній переклад – це завжди взаємодія і взаємовплив культур, до яких відносяться текст оригіналу і текст перекладу: вплив цей зводиться не лише до мовної взаємодії, він охоплює всі сторони життя, відображає в художньому творі особливий національний колорит [4:6]. Особливе значення має передача в художньому перекладі твору національної самобутності оригінального твору.

Художнім (комунікативним) перекладом називається переклад творів художньої літератури. Твори художньої літератури протиставляються усім іншим мовним творам тому, що домінантою є одна з комунікативних функцій, а саме художньо-естетична [2:15-16].

Головна мета будь-якого твору цього типу полягає у досягненні певного естетичного впливу, створенні художнього образу. Така естетична спрямованість відрізняє художню мову від інших типів мовленнєвої комунікації, інформативний зміст якої є первинним, самостійним.

Аналіз перекладів літературних творів показує, що у зв'язку з указаним завданням для них типові відхилення від максимально можливої змістової (сміслової) точності з ціллю забезпечити художність перекладу. Окремим підвидом художнього перекладу залежно від приналежності оригіналу до певного жанру художньої літератури є переклад поезії. Виділення перекладу творів певного жанру в особливий підвид перекладу носить цільовий характер і залежить від того, наскільки суттєвий вплив здійснює специфіка даного жанру на характер і результат перекладацького процесу [6:59]. Завжди гостро стояло питання щодо поетичного перекладу. Поети, перекладачі і вчені в різні часи і в різних країнах вважали, що переклад поезії неможливий. Існує багато теорій поетичного перекладу, розроблених такими вченими, як-от: А. Мєсковський, В.Г. Белінський, А.А. Смірнов, І. Левий, А.І. Смирницький, А.С. Бархударов, В. Матезіус, О. Фішер, Р. Якобсон та ін.

Специфічність поетичного перекладу в тому, що віршований текст за своєю природою не піддається простому семантичному, а тим більше буквальному перекладу, за виключенням декількох зразків верлібру. Навіть спроби перекласти віршований текст прозою, дотримуючись найповніше його лексико-семантичних і граматичних складників, не змінить сутності, бо при такому підході не перекладаються найважливіші складники вірша – його фонетичні та ритміко-метричні компоненти, тобто вірш перестає бути віршем і перетворюється в якісно інший текст. Крім того, поезія у власному значенні слова, на відміну від просто віршованої форми мовлення, характеризується особливостями змісту: конденсацією думки та образу, а також підвищеною емоційністю. Всі аспекти мови в поезії виконують експресивну функцію.

В поетичному творі всі елементи – фонетичні, лексичні, синтаксичні, метричні – тісно взаємопов'язані, знаходячись у певних відношеннях одне з одним. Головна особливість, яка відрізняє віршовану мову від прози, – це чітка ритмічність малюнка, яка легко сприймається. Перекладач віршів тому і стикається з завданням особливої важкості: він пов'язаний розміром, римою, кількістю складів та строф, тобто він повинен створити своєю мовою твір, який носії цієї мови сприйняли б як поетичний [7:90].

Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу лінгвістів до дослідження поетичної тропіки, використовуючи нові підходи, пов'язані з розвитком структурної лінгвістики, семіотики та компаративістики. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених тропам (О.О. Потебня, О.М. Веселовський, І.Р. Гальперін, Ю.М. Скребков, О.М. Мороховський, В.А. Кухаренко та ін.), деякі проблеми ще не одержали належного висвітлення: недостатньо вивчено характер збереження поетичності тропів при перекладних трансформаціях.

Отже, мета статті полягає у виявленні та з'ясуванні особливостей збереження і втрати поетичності тропів на прикладі епітетів при перекладних трансформаціях.

У статті ми розглядаємо українські фольклорні поетичні творіння та лірику українських письменників, перекладені на англійську мову Оленою Туркевич-Санко.

Ми вже знаємо про надзвичайно велику роль тропів у поезії. Саме вони створюють художній ефект поетичних творінь. Вдалий переклад – такий переклад, в якому передане багатство змісту, сила і краса віршу, особливості стилю, збережена образність і ритміко-мелодична структура поетичного твору [1:94]. Так, при перекладі тропів англійською мовою автор намагається зберегти їх образність, а також форму. Конгруентними в двох мовах називаються структури з однаковим формальним вираженням семантико-синтаксичного зв'язку, тобто відбувається повний переклад.

Але це не завжди вдається перекладачу, перш за все через вплив національних особливостей (кожна нація, наприклад, має свій еталон краси), вимоги збереження розміру, рими віршів, навіть через довжину слів.

Отже, структури з деякими розбіжностями у формальному вираженні семантико-синтаксичного зв'язку називаються еквівалентними [3:98].

Розбіжності можуть виражатися у зміні семантики компонентів (семантичне перетворення), у неспівпаданні граматичних форм (структурне перетворення), у неспівпаданні стилістичного статусу тропу (функціональне перетворення). А може бути й таке, що певний троп замінюється іншим через значне розходження культурних

традицій, коли вихідний троп не існує у мові, на яку перекладають, і не відомий перекладацькій культурі (повне перетворення).

Більш детально ми прослідкуємо особливості перекладу такого тропу, як епітет, та збереження і втрату його поетичного потенціалу при перекладних трансформаціях. Чому епітет? Бо саме він є вихідним тропом. Первинність атрибута по відношенню до предиката дає підстави вважати епітет першотропом. Епітет є також системоутворюючим центром тропіки, тому що в нього можуть трансформуватись і зводитись до нього всі інші тропи [5:4].

При перекладі епітетів з української мови англійською автор намагається зберегти семантику, структуру, функцію. Іншими словами, епітети, вжиті в оригінальному поетичному тексті, мають у більшості випадків конгруентні відповідники в англійській мові, тобто відбувається повний переклад тропу. З семантичної точки зору серед них знаходимо багато фольклорних (постійних) епітетів. Наведемо приклади:

- 1) Світлеє і трисвітлеє Сонечко наше... (автор невідомий (XII ст.) "Плач Ярославни")

O bright, thrice bright

Our ... Sun.

- 2) Ой ти ж моя любя дівчинонька (Фольклорна пісня)

O my darling beauty / my fair woman

O my beloved/ constant sweetheart

- 3) Ой дівчино, серце моє... (Фольклорна пісня "Ой дівчино, шумить гай")

O my dear young maiden, my dear heart...

Метафоричні епітети конгруентні в двох мовах :

- 1) В спразі, у степу жагучім... (автор невідомий (XII ст.) "Плач Ярославни")

On the waterless lands, on the burning steppe

- 2) Чому кидаєш ти нині

Промені свої пекучі? (автор невідомий (XII ст.) "Плач Ярославни")

Why do thou cast today

Your scorching rays?

При перекладі англійською мовою граматична форма епітетів, ужитих в українських поетичних творах, змінюється, тобто відбуваються

Структурні перетворення епітетів:

- 1) Трисвітлеє ... Сонечко (автор невідомий (XII ст.) "Плач Ярославни")

O,..., thrice bright...Sun

В оригінальному тексті – епітет, виражений складним прикметником, а при перекладі маємо епітет, виражений числівником й прикметником.

- 2) А ти, милий, чорнобривий... ("Маруся Чурай")

And you, my darling dark-browed beloved...

В оригіналі: епітет виражено складним прикметником, а при перекладі - конструкцією Adj. + N + ed, причому відбувається додавання ще одного прикметника (милий - *my darling beloved*).

- 3) Ой ти, дівчино чорнобрива...

O, you black-browed maiden...

- 4) Де ти, милий, чорнобривий? Де ти? Озовися?

Як я бідна, тут горюю, прийди подивися.

Where are you dear dark-browed beloved?

Where are you? – Respond?

Come and see how I, poor destitute, painfully grieve.

- 5) Ой у вишневому садочку... (фольклор)

O, in the sour cherry tree orchard...

Навіть у назві пісні відбуваються структурні перетворення: в оригіналі – прикметник, а в перекладі N + N та й додається прикметник "sour".

В наступних прикладах епітет, виражений прикметником, замінюється конструкцією: N+of+N :

- 6) Голубе сизий, козаченьку любий! (фольклор)

My dove of delight!

- 7) Пізній холодок... (М.Драй-Хмара "Шехерезада")

the freshness of the night..

При перекладі деякі епітети дещо змінюють значення, тобто відбуваються

Семантичні перетворення епітетів:

- 1) Сонечко наше краснее...(автор невідомий, кінець 17 століття)

Our dearest splendid Sun..

- 2) О розкошная Венера...(автор невідомий, кінець 17 століття)

O Voluptuous Venus...

- 3) І в темній пущі би мене знайшла...(автор невідомий, перша половина 18 століття "Мізерія на сем світі")

And would find me in the dark pathless forest...

Отже, при перекладі поетичних творів у більшості випадків епітети зберігають семантику, структуру, стилістичну функцію, тобто вони мають конгруентні відповідники в англійській мові. Хоча є невелика кількість прикладів, при перекладі яких відбуваються структурні, семантичні, функціональні перетворення, а також і по-

вне перетворення, тобто відбувається заміна іншим тропом. На що є свої причини, серед яких : національно-культурні особливості, вимоги збереження розміру, рими поетичних творів та ін.

Можемо зробити висновки, що у більшості випадків художньо-естетична функція, поетичний потенціал тропів оригінальних творів передані при перекладі англійською мовою адекватно.

Отже, у процесі перекладу поетичних творів, Олена Туркевич-Санко, намагалася вірно передати не тільки зміст оригіналу (в основному настрій закоханості, піднесення, а інколи й туги, печалі через нерозділене кохання, розлуку та ін.), але й образність, форму тропів, максимально наблизитися до розміру, рими вірша. Перекладач робить поетичний твір таким же музичним і багатозвучним, як оригінал.

1. Івасюк О.Я. Відтворення ритмічних і мелодійних домінант як засіб досягнення адекватності перекладу віршованого тексту. // Іноземна філологія. – Вип.98 – Львів: Світ, 1990. – С.93-97.
2. Казакова Т.А. Практические основы перевода. English-Russian. Учебное пособие. – СПб.: Лениздат; Издательство "Союз", 2002. – 320 с.
3. Комиссаров В.Н. Теория перевода. – М.: Высшая школа, 1990.
4. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. – М: Просвещение, 1988.
5. Онопрієнко Т.М. Епітет у системі тропів сучасної англійської мови. Автореф. канд. дис. – Харків, 2002.
6. Пелевина Н.Ф. Стилистический анализ художественного текста. – М.: Просвещение, 1980. – 272 с.
7. Якимчук Л.Д. Динаміка зв'язності у сучасному англомовному поетичному тексті. // Іноземна філологія. – Вип. 98 – Львів: Світ, 1990. – С.85-90.

Матеріал надійшов до редакції 1.03.2004 р.

Павленко Н.А. Сохранение поэтического потенциала эпитетов при переводных трансформациях.

В статье рассматриваются особенности перевода тропов на примере эпитетов, сохранение и потеря их поэтического потенциала. Ключевые слова: коммуникативный перевод; конгруэнтная структура; эквивалентная структура; семантическая, структурная, полная трансформация.

Pavlenko N.O. The Preservation of Poetic Potential of Epithets in Translation Transformations.

The article deals with the peculiarities of translation of epithets, the preservation and loss of their poetic potential in translation transformation. Key words: communicative translation; congruent structure; equivalent structure; semantic, structural, complete transformation.